

ÇEVİRİBİLİMDE YENİ EVRENSELÇİLİK: MESLEK ETİĞİNİN YÜKSELİŞİ¹**Ayşe Banu KARADAĞ²****Banu TELLİÖĞLU³****Özet**

Özellikle 1980'li yıllardan itibaren, çağdaş çeviribilim kuramcıları Yapısalcılık Sonrası düşünce akımlarının da etkisiyle, çeviri tarihi boyunca çeşitli biçimlerde karşımıza çıkan norm koyucu ve evrenselci yaklaşımları farklı açılardan sorgulayıp eleştirmiştir. Buna karşın, 2000'lerin başında bazı çeviribilimcilerin çeviri etiğinin daha çok bir meslek etiği biçiminde ele alınması, meslek ilkelerinin ve meslek standartlarının ise daha kapsayıcı hale getirilmesi yolunda çağrılar yapmaları dikkat çekicidir. Bu yeni yaklaşım, çeviribilimde bir süreliğine etkisini kaybeden evrensellik ülküsünün yeniden canlanması biçiminde yorumlanabilir. Bu çalışmanın amacı, işte bu yeni evrenselcilik eğiliminin altında yatan nedenleri sorgulamaktır. Bu doğrultuda, öncelikle çeviri tarihinin belli dönemlerinde çeviri etiğine ilişkin nasıl yaklaşımlar sergilendiği belirlenmeye, bir anlamda, bugünkü durumun arka planı sunulmaya çalışılacaktır. Daha sonra, yeni evrenselcilik eğiliminin iki muhtemel nedeni, yani görecilikten kaçınma arzusu ve çağın getirdiği uzmanlaşma gereksinimleri üzerinde durulacak ve evrenselcilik eğiliminin doğurabileceği olumsuz sonuçlar tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Meslek etiği, evrenselcilik, görecilik, meslek ilkeleri, meslek standartları, uzmanlaşma.

NEW UNIVERSALISM IN TRANSLATION STUDIES: THE RISING OF PROFESSIONAL ETHICS**Abstract**

Especially since the 1980s, modern translation theories influenced by Post-structuralist ideas have questioned and criticized the normative, universalist approaches that come up in various guises in translation theory. This, however, does not seem to have stopped some translation theorists from expressing a wish at the turn of the new Century: that translation ethics should be regarded as professional ethics and that professional codes and standards should be more comprehensive. The new approach can well be interpreted as the revival of the age-old universalist ideals that were put aside for some time, albeit short, in translation studies. This paper aims to explore the possible reasons for the new universalist trend in the field. Aiming to provide a background against which to evaluate the present situation in translation ethics, the paper presents a very general overview of major translation theories and their propositions that might have implications in translation ethics. The paper also seeks to reveal the possible negative outcomes of the new universalist trend by discussing two probable reasons for it, namely, the tendency to avoid relativism and the increasing need for professionalization.

Key words: Professional ethics, universalism, relativism, professional codes, professional standards, professionalization.

¹ Bu makale, Okt. Banu TELLİÖĞLU'nun Doç. Dr. Ayşe Banu KARADAĞ danışmanlığında yazdığı "Çeviride 'Makul', 'Makbul' ve 'Müphem': Çeviri Etiği, Meslek İlkeleri ve Bireysel Ahlak" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir (Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora Programı).

² Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fransızca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı, aysebanukaradag@gmail.com.

³ Okutman Dr., banutelli@gmail.com.

ÇEVİRİBİLİMDE YENİ EVRENSELÇİLİK: MESLEK ETİĞİNİN YÜKSELİŞİ

Yeni yüzyılın hemen başında yayınlanan *The Return to Ethics* [Etiğe Dönüş] (2001) başlıklı derlemede yer alan makaleler, uzun bir aradan sonra çeviri etiğinin yeniden çeviribilimin merkezine yerleştiğine ya da en azından bunun pek çok çeviribilimci tarafından arzulan bir durum olduğuna işaret ediyordu. Bu makalelerin bazılarında temel bir eğilim göze çarpıyordu: Çeviri etiğinin bir meslek etiği biçiminde algılanabilmesi için çevirinin bütün alanlarını kapsayacak ve evrensel geçerliliği olacak meslek ilkeleri oluşturma eğilimi. Bu eğilim de, ahlaklı davranışın teşvik edilmesinde ve çevirinin bütün alt alanlarında ortaya çıkacak ahlaki sorunların çözümünde meslek ilkelerinin gerekli olduğu düşüncesi üzerinde temellenmekteydi.

Derlemenin editörü olan Anthony Pym, 'The Return to Ethics in Translation Studies' ['Çeviribilimde Etiğe Dönüş'] başlıklı giriş yazısında, deontik etiğin, yani çevirmenin kararlarını yönlendirebilecek meslek ilkelerinin yalnızca 'kuralcı' olmaları nedeniyle çeviribilim alanı dışında tutulamayacağını savunuyor, artık kimsenin bu türden etik kodların gerekliliğini sorgulamadığını, 'o trenin artık kaçtığını' söylüyor, çeviribilimde evrensel değerleri yansıtan bir çeviri etiği oluşturma arzusunun giderek daha çok dile getirildiğini müjdeliyordu (Pym, 2001, s.137). Hipokrat Yemini'nden esinlenerek bir çevirmen yemini taslağı sunan Andrew Chesterman ise derlemede yer alan yazısında, şimdiye kadar geliştirilen çeviri kuramlarının hiçbirinden çeviri etiğine ilişkin kapsayıcı bir yaklaşım çıkartmanın mümkün olmadığını iddia ediyordu. Ona göre bu kuramların her biri, çevirinin ayrı bir özelliğini ele alıyor, farklı ahlaki değerlere vurgu yapıyor, dolayısıyla da, 'genel çeviri etiği alanının yalnızca bir bölümünü' oluşturuyordu (Chesterman, 2001, s.144). Dolayısıyla, 'çeviri etiğinde farklı bir rota' çizmenin zamanı artık gelmişti. Chesterman yazısında, bu yeni yolculuğun aslında bir 'meslek etiği arayışı' olduğunu açıkça dile getiriyor, 'teknik beceriler gerektiren, giderek daha çok kurumsallaşan, kalite kontrol sistemleri ve çeviri eğitimi aracılığıyla kendini geliştirmeyi amaçlayan' çeviri etkinliğinin bir meslek olarak algılanması gerektiğini vurguluyordu (Chesterman, 2001, ss.145-146). İşte tam da bu nedenle, bir meslek etiği olarak çeviri etiğinin daha kapsayıcı hale getirilmesi gerekiyordu. Çevirmen yeminleri ve meslek ilkeleri ise evrensel olarak geçerli olacak bir etik anlayışın yerleşmesine büyük katkı sağlayabilirdi (Chesterman, 2001, s.153). Jean Marc Guanvic ise, Chesterman'ın kine benzer kaygılar dile getiriyor, ciddiye alınacak bir çeviri etiğinin çevirinin bütün alanlarını kapsaması gerektiği üzerinde duruyordu. Ona göre, ancak 'bütün çeviri etkinliklerini' açıklayabilecek bir çeviri etiği gerçek bir çeviri etiği diye nitelendirilebilirdi (Guanvic, 2001, s.204).

Çeviri etiğinin yukarıda betimlemeye çalıştığımız türden bir bakış açısıyla gündeme getirilmesini, çeviribilimde *norm koyuculuk* ve *evrenselcilik* eğiliminin yeniden canlanması biçiminde yorumlamak mümkündür. Bunun nedenlerini araştırmak, çeviri etiğinde bugün gelinen noktayı değerlendirebilmek açısından önemli olabilir. Bu nedenlere ilişkin ipuçlarını öncelikle çeviribilimin tarihsel gelişim süreci içinde ortaya çıkan kuramsal görüşlerde arayabiliriz.

Çeviri Tarihinde Evrenselci Yaklaşımlar

Aslında, çeviri tarihinde ortaya atılmış çoğu temel kuramsal yaklaşımın, çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin ilke ya da kurallar oluşturma çabasıyla şekillendiğini söyleyebiliriz. Belli bir zamanda belli bir topluluk tarafından benimsenen normların bütün çevirmenler için geçerli olması istenen evrensel ahlak kuralları biçiminde ortaya konması, çevirmenlerin her tek durumda nasıl kararlar almaları gerektiğine ilişkin sınırların bu ahlak kuralları aracılığıyla çizilmesi, ilk çeviri kuramcılarının ortak eğilimidir. Kısacası, çeviri etiğinin temellerini oluşturan bu ilk görüşleri, Bengi Öner'in deyişiyle 'kuralcı' diye nitelenecek yanlış olmayacaktır (Bengi Öner, 1993, 29). 20. Yüzyılın başlarına kadar, çevirinin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin kişisel düşünce, deneyim ve anlayışlar, yani çeviriye ilişkin ahlak normları, dünyadaki bütün çevirmenler tarafından benimsenmesi istenen kurallar ya da ilkeler bütünü biçiminde ortaya koyuluyordu. Ne tür bir çeviri, hangi koşullar altında yapılacak bir çeviri olursa olsun, kusursuz bir çeviri üretmek isteyen her çevirmenin, kendisine sunulan bu ilkelere uygun davranması bekleniyor, bunlara uygun davranan çevirmenin iyi, davranmayanın ise kötü bir çeviri yapacağına inanılıyordu.

Ünlü tarihçi, düşünür ve çevirmen Çiçero M.Ö. 2. Yüzyılda kaynak metnin ancak çevirmen tarafından öykünölmek üzere var olduğunu belirtiyordu. Ona göre çevirmen, gereğinden fazla akılcı yöntemler kullanıp sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmaya çalışırsa özgün metne haksızlık etmiş olurdu (Bassnett, 2002, s.51). Horace da tıpkı Çiçero gibi özgün metni bir köle gibi sözcüğü sözcüğüne çevirmenin doğuracağı sıkıntılardan söz ediyor, erek okurun ve erek kültürün önemini vurguluyordu. Her iki yaklaşımda da, sözcüğü sözcüğüne çeviriden çok erek dilde ortaya çıkacak ürünün estetik nitelikleri vurgulanıyor, çevirmenin en çok da erek kültür okuyucusuna karşı sorumlu olduğu ifade ediliyordu (Bassnett, 2002, s.51). MS 4. Yüzyılda yaşamış ve ilk İncil çevirilerinden birini yapmış olan çevirmen St. Jerome de, çeviride sözcüğü sözcüğüne çeviridense, metnin anlamının çevrilmesinden yanaydı (Bassnett, 2002, s.53). 16. Yüzyılda, çevirinin nasıl yapılması gerektiğini özetleyen anlayışını ilk kez ilkeler biçiminde sunan Etienne Dolet, çevirmenin, yazarın ne demek istediğini tam olarak anlaması gerektiğini, sözcüğü sözcüğüne çeviri yapmanın iyi bir yöntem olmadığını belirtiyordu (Bassnett, 2002, s.63).

17. Yüzyılda yavaş yavaş kaynak metnin öneminin vurgulanmaya başladığına tanık oluyoruz. John Denham, özgün metnin çevirmeni ile yazarına eşit derecede önem atfettiğini belirtiyor, çevirmenin de tıpkı bir ressam gibi, çevirisini özgün metne benzetmekle yükümlü olduğunu vurguluyordu (Bassnett, 2002, s.66). 18. Yüzyılda giderek daha fazla kabul gören bu anlayış, Alexander Tytler'ın, *The Principles of Translation [Çeviri İlkeleri]* başlıklı çalışmasına da yansımıştı. Bu çalışmada Tytler, çevirinin özgün metindeki düşüncelerin tamamını içermesi, çeviri metindeki biçimin, biçimin ve anlamın özgün çalışmayla aynı karakterde ve aynı derecede akıcı olması gerektiğini söylüyordu (Bassnett, 2002, s.69). 19. Yüzyılda, Schleiermacher'in görüşlerinden etkilenen F. W. Newman, çevirmenin çevirisinde özgün metnin farklılığını, yabancılığını korumakla yükümlü olduğunu iddia etmekteydi. Yüzyıl boyunca bu anlayış doğrultusunda yürütölen çeviri etkinliklerinde yabancı sözcüklerin ve arkaik bir dilin tercih edilmiş olması çeviri yapıtların ancak küçük bir entelektöel azınlık tarafından tüketilmesine yol açtı (Bassnett, 2002, s.74). Gene aynı dönemde, çevirmeni özgün yapıtın yazarıyla eş düzeyde değerlendiren anlayış, yerini çevirmenin işlevlerini kısıtlayan bir anlayışa bıraktı. Örneğın, şair ve çevirmen Henry Wadsworth Longfellow'a göre, çevirmenin görevi yazarın dediğini hiç değıştirmeden, aynen öteki dile aktarmaktır; onun ne söylediğini açıklamak ise ancak yorumcuların yapabileceğı bir işti (Bassnett, 2002, s.76).

Göröldüğü gibi, çeviri tarihinin bu uzun döneminde tartışmalar daha çok, çevirmenin özgün metne mi yoksa erek kültür okurunun beklenti ve ihtiyaçlarına mı sadakat göstermesi gerektiğı üzerine yoğunlaşıyor, çevirmenin görevleri ve sorumlulukları arka arkaya sıralanıyor; çevirmen ise, belli bir anlayışla çeviri yapması beklenen edilgen bir aracı gibi düşünölüyordu. Bu anlayışın ürünü olan çeviri ilkelerini, aslında, tüm zamanlarda bütün çeviriler için geçerli olacak meslek ilkeleri oluşturma ölküsü yolunda atılmış ilk adımlar olarak değerlendirmek mümkündür. Birey olarak çevirmeni edilgen bir konuma getirmek suretiyle, ona meslek gereklerine uygun davranışın reçetesini verme arzusu sonraki dönemlerde de farklı kılıklara büürünerek karşımıza çıkmaya devam eder.

19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra dilbilimciler, yukarıda sözünü ettiğimiz ilk kuramcıların edebiyatın kaygan zemini üzerine oturtmaya çalıştıkları öznel yaklaşımlarını yetersiz bularak çeviride *olması gerekeni* dilbilimin yasalarına dayandırmayı hedeflediler. Dilbilimin sağlam ve bilimsel temelleri üzerinde yükselmesi istenen bu yeni yaklaşımın yaygınlaşıp gelişmesi, çeviribilimde Dilbilim Paradigması diye adlandırılan paradigmanın oluşumuna işaret ediyordu. Bu paradigmada, esasen, kimi zaman kaynak metindeki biçimin, kimi zaman da kaynak metindeki anlamın (ya da etkinin) erek metne aynen yansıtılabileceğı varsayımından hareketle, bir dilden öteki dile eksiksiz bir aktarımın mümkün olduğu düşünölüyor; özgün yapıtındaki dilsel öğelerin her zaman ereğe oranla ağır basması gerektiğı savunuluyordu. Örneğın J.C. Catford'a göre, çevirinin tanımı bir dildeki metinsel malzemenin yerine başka bir dildeki metinsel malzemenin konulması ile sınırlıydı. Bir başka deyişle çeviri, bir dildeki metinsel kodların çözölməsi ve bunların öteki dildeki uygun kodlarla değıştirilmesi, yani birebir eşdeğerleriyle karşılaşması demek oluyordu (Catford, 1965; aktaran Berk, 2005, s.44). Güttinger'e göre ise, özgün metnin kaynak okur üzerinde uyandırdığı etkinin aynısı, çeviri metne yansıtılmalıydı (Güttinger, 1963; aktaran Göktürk, 2008, s.55). İncil çevirileri üzerine uzmanlaşan Eugene Nida'ya

göre ise iyi bir çevirinin, kaynağın anlam ve niyetini açıkça yansıtması gerekiyordu (Nida, 1964; aktaran Gürçağlar, 2005, s.16).

Bu örnekler Dilbilim Paradigmasında yaygın olan bir iddiaya, çevirmenin uygun yöntemleri kullanmak suretiyle kaynak dildeki kodları erek dildeki uygun kodlarla karşılayabileceği ve ortaya iyi bir çeviri çıkartabileceği iddiasına işaret ediyor. Kuşkusuz, bu iddianın altında her kavrama içkin bir öz bulunduğu, bu özün evrensel olarak kavranabileceği düşüncesi yatıyordu. Dillere ve kültürlere göre değişenin yalnızca gösterenler olduğu, gösterileninse sabit kaldığı yolundaki bu düşünce, çevirmenin görev ve sorumluluğunun bir dildeki gösterenleri bir başka dildeki uygun gösterenlerle değiştirmek biçiminde özetlenmesine yol açıyordu. Bu açıdan bakıldığında, Dilbilim Paradigması kuramcılarının çeviri etiğine nasıl yaklaştıkları açıklık kazanıyor. Çevirmenin en önemli görevi, evrensel olarak kavranabileceği ve asla değişmeyeceği varsayılan bu özü doğru yöntemler kullanarak korumaktı. Bunun başarılacağı durumlarda ise dilbilimciler ya çevirmenin yanlış kararlar aldığına hükmediyor ya da çevirinin zaten mümkün olmadığını savunmaya başlıyor, ancak bu savla, bir anlamda, kendi görüşlerini de çürütmüş oluyorlardı.

Bütün bunlar değerlendirildiğinde, Dilbilim Paradigmasında evrensellik ülküsünün ne denli ağır bastığı anlaşılıyor. Bu paradigmanda çeviri etiğine ilişkin yaygın anlayışın ilk dönem kuramcılarının anlayışlarından tek farkı, belki de, bu anlayışın bilimsel olduğu ileri sürülen bir yönetime dayandırılmasıydı. Ancak zaman içinde, dilbilimcilerin çeviriye ilişkin bazı gerçekleri göz ardı ettikleri, kültüre ve tarihselliğe yeterince önem vermedikleri, çeviriye yalnızca bir kod aktarımı olarak gördükleri yolunda eleştiriler dile getirilmeye başladı. Bu eleştiriler, çeviribilimin özerkliğini savunan ve çeviride kültürel etkinin önemine odaklanan yeni kuramcılara aitti. Bunlar, çeviri gerçeklerini bambaşka bir bakış açısıyla ele almayı hedefliyorlardı. Özellikle çeviribilimin özerk bir bilim dalı olarak ortaya çıkışından sonra, kuralcılıktan uzaklaşıp betimleyici çalışmalara ağırlık verilmesi gerektiği yolundaki görüşler çeviribilimde daha çok ağırlık kazandı. Kültür kuramcılarının çeviride olması gerekeni yahut norm kabul edileni kurallar biçiminde sunmaya ve belletmeye çalışmaktan çok, çevirmenin seçimlerini belirleyen/kısıtlayan normları betimlemekle yetinmek istiyor, *norm koyuculuğun* bilimsel açıdan faydalı sonuçlar doğurmayacağına inanıyorlardı. Böylece, çeviri etiği çeviribilimcilerin gündeminden bir süreliğine de olsa çıkmış oldu.

Kültür Paradigması diye anılan çeviri paradigmasının öncülerinden Itamaar Even-Zohar, Çoğul-dizge Kuramı çerçevesinde çeviriye, kültür dizgelerinin işleyişi içinde ve tarihselliği gözden kaçırmadan değerlendirmek gerektiğini belirtiyor, çeviriye, sınırları net biçimde çizilebilecek bir olgu olarak değil, belli bir kültür dizgesi içindeki ilişkiler bağlamında ele alınması gereken bir olgu olarak tanımlıyordu (Even-Zohar, çev. Parker, 1985, ss.66-67). Even-Zohar'a göre, çeviri yapıtların çeviri dizgesi içindeki yerleri ya da bunların başka dizgelerle ilişkileri çevirmenin çeviri stratejilerini doğrudan etkileyeceğinden, bu konum ve ilişkilerin betimlenmesi, çeviri etkinliğinin nasıl bir etkinlik olduğunun anlaşılması ve değerlendirilmesi açısından büyük önem taşıyordu. Even-Zohar, bu betimlemelerden elde edilecek sonuçların, çeviri de dâhil olmak üzere bütün yazınsal dizgelere ilişkin evrensel bilim yasalarının oluşturulmasına katkıda bulunacağına inanıyordu (Hermans, 1999, ss.109-110; karşı. Even-Zohar, 1990).

Erek-Odaklı Kuramı'yla 80'li yıllarda çeviribilime büyük katkılar sağlayan İsraili çeviribilimci Gideon Toury de, çeviri etkinliğini açıklamada ve değerlendirmede gözlemlenebilir olgulardan hareket edilmesi gerektiği üzerinde duruyor, dolayısıyla, çeviri sürecinin değil, ancak çeviri metnin inceleme ve araştırma konusu yapılabileceğini savunuyordu. Çeviriye ereğe yönelik bir edim olarak tanımlayan kuramcı, çevirinin ancak erek kültür ve edebiyat dizgesi içinde gerçekliği olduğunu da belirtiyordu. Ancak Toury'nin çeviribilime belki de en büyük katkısı, çeviriye belirleyen bazı kısıtlamalara, yani çeviri normlarına dikkat çekmesi olmuştur. Toury'ye göre her çevirmenin, çeviri süreci boyunca ve çeviri süreci öncesinde alacağı kararlar bir takım normlar çerçevesinde belirlenir (Bengi Öner, 1993, s.33, karşı. Toury 2004). Normlar, en basit biçimde ifade etmek gerekirse, belli bir kültür dizgesi içinde kabul gören değerlerin, bireylerin belli durumlarda nasıl davranmaları, ne tür seçimler yapmaları gerektiğine ilişkin düşüncelerin çevirmenler tarafından içselleştirilmiş halleridir (Hermans, 2009, 95). Toury de tıpkı Even-

Zohar gibi, betimleyiciliğin bilimsel anlayışın temelini oluşturduğu görüşünden hareketle, çeviri üzerine yapılacak çalışmalarda bu normların betimlenmesi gerektiğini üzerinde duruyordu. Çevirinin nasıl yapılması gerektiği konusunda bireysel görüşlerini sunmaktan kaçınan, bunun bilimsellik anlayışına sığmayacağını düşünen kuramcı, bu betimleyici çalışmalardan elde edilecek verilerin birikimiyle çeviri etkinliğini tümüyle kapsayacak evrensel bilim yasalarının oluşturulabileceğini iddia ediyordu (Toury, 1995, s.16).

Görüldüğü gibi, Kültür Paradigması'nda benimsenen ve bilimselliğin, nesnelliğin ölçütü olduğu düşünülen yöntem betimleyicilikti. Belki de yeni bir bilim dalı olarak ortaya çıkan çeviribilimi bilimsel bir alan olarak kabul ettirme kaygısıyla kuramcılar bu dönemde bilimsellik vurgusunu iyiden iyiye artırmış, *norm koyuculuk*la, meslek ilkeleri, ahlak kodları geliştirme çabasıyla özdeşleşen çeviri etiğine özgü pek çok konuyu tartışmaktan ve çevirinin nasıl yapılması gerektiği konusunda kendi yargılarını ortaya koymaktan uzak durmuşlardı. Ancak bu tutumları, onları alanda yapılacak betimleyici çalışmalar üzerinden doğrulanabilir bilimsel yasalar oluşturma ülküsünden vazgeçirmemişti. Gene de bu evrenselcilik eğilimi, kültür kuramlarında *norm koyuculuk* değil, *norm betimleyicilik* biçiminde tezahür ediyordu.

80'li yılların başından itibaren, bireyi vurgulayan, onun algısını, ideolojisini gündeme getiren, dünyadaki asimetric güç ilişkilerine odaklanan, bilimsellik ve nesnellik arayışını kökten eleştiren düşünce akımlarının da etkisiyle evrenselcilik eğilimi pek çok çeviribilim kuramcısı tarafından da eleştirilmeye başladı. Bunlar, çeviriyi çok karmaşık süreçleri içeren bir eylem olarak niteliyor, çeviri eylemi sırasında bireyi yönlendiren iç ve dış koşullar ve kültür farkları da dâhil olmak üzere, toplumlar ve cinsiyetler arası güç dengesizlikleri, bireysel ideolojiler gibi pek çok etmenin çeviride rol oynadığına dikkat çekiyorlardı. Aslında Kültür Paradigması'nın bir uzantısı olarak düşünülen ve adı, Manipülasyon Okulu diye adlandırılan ekolle birlikte anılan çeviri kuramcısı Andre Lefevere, çeviribilime kazandırdığı *patronaj* kavramı ile çeviride ideolojinin önemini vurguluyor, çevirmenin çoğu zaman patronların, gücü elinde bulunduran kişi ya da kurumların ideolojik dayatmalarına maruz kaldığını, çeviri yaparken ideolojik/kavramsal ve metinsel, yani en geniş anlamıyla kültürel öğeleri bunların istediği biçimde manipüle edebildiği ölçüde iyi çevirmen sayıldığını ileri sürüyordu (Bassnett, 2002, 8-9; Hermans, 2009, 94-95; karşı Lefevere, 1985, 1992). Mossop ve Folkart gibi kuramcılar ise, çevirmenleri yalnızca normlarla kısıtlanan bireyler olarak değil, bu normlar karşısında kendi kişisel tavırlarını alan bireyler olarak tanımlıyor, çevirmenin sesinin her çeviri metinde kaçınılmaz olarak duyulacağını çünkü çevirmenin araya girerek oluşturduğu söylemin öznesi haline geldiğini belirtiyorlardı. Bu kuramcılara göre, çeviri metinde ortaya çıkan mesaj, hem yazarın hem de çevirmenin öznelliğinden izler taşıyan, pek çok farklı perspektifi içinde barındıran son derece karmaşık bir mesajdı (Hermans, 2009, 96-97; karşı. Mossop, 1983; Folkart 1991).

Özellikle Yapısalcılık Sonrası düşüncenin uzantıları sayılabilecek Yapısökücülük Kuramı, Sömürgecilik-Sonrası çalışmalar ve Feminist Kuram ışığında çeviriye farklı bir gözle bakma çabasına giren bazı başka çeviribilimciler de, çeviriyi kaynağa sadakat/ereğe sadakat, çevrilebilirlik/çevrilemezlik gibi ikilikler üzerinden değerlendirmeyi bir kenara bıraktılar. Daha çok, sömürge olmuş ülkeleri temsil eden bu yazar, düşünür ve araştırmacılar çeviride, her zaman üstün kabul edilen özgün metin ile onun değersiz bir kopyası gibi değerlendirilen çeviri metin arasındaki eşitsizliğin ortadan kaldırılması, bu doğrultuda da çevirinin yeni bir tanımının yapılması gerektiğini ifade ediyorlardı. Aşkın gösterilen düşüncesini, yani anlamın dilin dışında ve ötesinde var olduğu düşüncesini reddeden, anlamın dilin bir sonucu olduğunu vurgulayan Yapısökücülük Kuramı'nın izinden gitmeyi seçen bu kuramcılar için çevirmen de özgün metnin yazarı kadar önem taşıyordu. Bu kuramcılara göre, anlam, çeviri sayesinde özgün metnin/dilin dar sınırlarından kurtarılabilir, yeni bir hayat bulabilirdi. Bu düşünce, çevirmenin özgürleşmesi, çevirinin özgürleştirici doğasının da ortaya çıkması açısından önem taşıyordu (Bassnett, 2002, s.5). Örneğin, Homi Bhabha çevirinin yalnızca bir dilden ötekine yapılan bir aktarım değil, metinler ve kültürler arasında gerçekleşen ve çevirmenin aracılığıyla yürütülen bir müzakere olduğundan söz ediyordu (Bassnett, 2002, s.6). Niranjana ise, bütün çevirmenleri, bütün kültürleri ve dünyadaki bütün çeviri uygulamalarını kapsayabilecek genel, evrensel ilkeler oluşturmak adına *Ötekiliği* reddeden kuramsal görüşlerin çeviribilimcileri çıkmaza sokmaktan

başka bir işe yaramayacağını iddia ediyordu çünkü ona göre, diller, kültürler ve metinler arasındaki ilişkiler hiçbir zaman eşit ilişkiler olamayacaktı. Bu eşitsizliği ortadan kaldırmak adına çevirinin daha spekülâtif, daha müdahaleci bir anlayışla yapılması gerekiyordu (Arrojo, 1997, s.18).

Feminist Çeviri kuramcıları da, çevirmenin görünür olmakla kalmayıp kendi amacı doğrultusunda her türlü müdahaleyi yapabilecek bir birey olarak düşünülmesi gerektiğini iddia ediyorlardı. Onlara göre, birey ancak dünya görüşünü netleştirdiği ve bu görüşü yaptığı her işe, her eyleme yansıtılabildiği zaman ahlaklı sayılabilir. Buna paralel olarak, feminist çevirmenler de çevirilerinde olabildiğince çok dişil öge kullanmak suretiyle toplumsal algıyı ve yaşamı değiştirmeye çalışan birer eylemci gibi değerlendirilebilirdi (Koskinen, 2000, ss.43-44). Hem Feminist çeviri kuramı hem de Sömürgecilik-Sonrası çalışmalar bağlamında ele alınabilecek kuramcı Gayatri Spivak, bu iki kuramsal yaklaşımı harmanlayarak kaleme aldığı çalışmalarında sömürgeci anlayışın bozguna uğratılmasının ancak çevirmenlerin müdahaleciliği sayesinde mümkün olabileceğini savunuyordu (Hermans, 2009, s.99; karşı. Spivak 2004). Gene Yapısökücülükten etkilenen, ayrıca Antoine Berman'ın çeviride 'yabancılaştırıcı etki yaratmak suretiyle Ötekine yaklaşma' anlayışını benimseyen Lawrence Venuti de asimetrik güç ilişkilerine odaklanıyordu. Venuti, çeviride yabancılaştırıcı etki yaratacak ögelere yer vermenin bir demokratikleşme çabası olarak değerlendirilmesi gerektiğini belirtiyordu. Ona göre, bu sayede hem çeviriyi çeviri olarak algılamamız sağlanmış, hem yaygın ideolojilere örtük bir eleştiri yöneltmiş olacaktı, hem de kültürlerin daha eşit koşullarda karşılaşmasına zemin hazırlanabilecekti (Venuti, 1998, ss.15-18).

Çeviribilimdeki özcü yaklaşımlara eleştiriler getiren, çevirmenin müdahaleci ve görünür olması gerektiğini savunan bir başka kuramcı da Rosemary Arrojo idi (karşı. Arrojo, 1998). Arrojo, "Asymmetrical Relations of Power and the Ethics of Translation" ["Asimetrik Güç İlişkileri ve Çeviri Etiği"] adlı makalesinde doğrudan çeviri etiği üzerinde duruyor, tarih boyunca çeviri üzerine yürütülen tartışmaların hemen hepsinde evrensel, genel geçer kurallar, yasalar oluşturma ülküsünün var olduğunu iddia ediyordu. Oysa ona göre, herkes için geçerli olabilecek, evrensel bir çeviri anlayışı ya da yasası oluşturmak mümkün değildi. Kuramcıların bu yöndeki çabaları her zaman başarısızlıkla sonuçlanmaya mahkumdu çünkü belli ahlak ilkeleri ya da yasaları her zaman belli bir zamana ve uzama ait olacaktı. Ayrıca, bu ilkeler ya da yasalar, kaçınılmaz olarak, bunları oluşturanların içinde buldukları durumlara ve koşullara bağlı olacak, bu kişilerin çıkar ve öncelikleriyle şekillenecekti (Arrojo, 1997, s.10). Ahlak normlarının zaman ve uzam bağımlı olduğunu, ahlakın bireyselliğini ve tekilliğini vurgulayan Arrojo, evrensellik ülküsü peşinde koşmanın farklı olanın bir kenara itilmesinden ve birbirinden kesin hatlarla ayrılmış ikili karşıtlıklar oluşturulmasından başka bir işe yaramayacağını iddia ediyordu. Ona göre, geleneksel anlayışta "yerel, ideolojik ya da kültürel anlamda farklı olan 'karışıklık' olarak görülüyor, katı yaklaşımlarla ve disiplinle bu tür karışıklıklardan uzak durulması gerekiyordu" (Arrojo, 1997, s.9). İşte evrensel ilkeler, kurallar oluşturma arzusu bu bakış açısının bir yansımasıydı. Üstelik bu otoriter evrenselci tutum, bireysel ve yerel olanı, zaman zaman bilimsellik ve nesnellik kisvesine bürünerek esir alıyor, böylece güç dengesizlikleri daha da belirginleşmiş oluyordu.

Bu düşünceler, çağdaş kuramsal yaklaşımların kültür kuramlarının açtığı yoldan ilerlerken nasıl evrildiğini kanıtlar niteliktedir. Kültür kuramcılarının tersine, çağdaş kuramcılar için çeviride ele alınacak en temel mesele etik meselesidir. Ancak bu kuramcıların etik anlayışı tarihin önceki dönemlerinde karşımıza çıkan etik anlayışlardan hayli farklıdır. Çeviride güç, iktidar, ideoloji gibi kavramlara dikkat çekerek çeviriye ilişkin genel algıyı ve sabit fikirleri yıkmaya çalışan bu yeni görüşler çerçevesinde çevirmen ahlaki seçimlerini yapmakta özgürdür. İster baskın isterse sömürülen toplumun üyesi olsun ahlaklı çevirmen, gerektiği zaman görünürlük sağlayarak, gerektiği zamansa görünürlükten kaçınarak, yani kendi durumuna, konumuna göre uygun yöntem ve stratejileri kullanarak baskın olan kültürün değerlerine ve o değerlerle şekillenen toplumsal normlara başkaldırabilecek, güçsüzden ya da Ötekinden yana tavır alabilecek bir bireydir. Kısacası çevirmen yalnızca toplumsal normlara uygun biçimde davranmakla yükümlü bir *aracı* değildir artık. Çevirmen, kendi ahlaki seçimlerini yapabilecek, kendi ideolojisi ve ahlak anlayışı doğrultusunda çeviriyi ahlaklı davranış sergilemesine yardım eden bir

araç olarak kullanabilecektir. Çeviride pek çok değişkenin rol oynadığı, normların dönemden döneme değiştiği, birey olarak çevirmenin kendi ideolojisi ve inançları doğrultusunda müdahaleci davranabileceği yolundaki bu düşünceler ise, evrensel geçerliliği olacak ahlak kodları oluşturma anlamı taşıyan işarettir.

Görecilikten Kaçarken Evrenselciliğe Tutulmak

Evrensellik ülküsünün ve bu ülkü uyarınca getirilen ahlak kurallarının dünya tarihinde sömürgecilik, asimilasyon gibi dayatmacı ve anti-demokratik yaklaşımlara yol açtığı, üstelik Sömürgecilik Sonrası kuramcılarının gösterdikleri gibi, çevirinin ve meslek ilke ve kurallarıyla sınırlandırılmış çevirmenlerin de bu olumsuz yaklaşımlara belli ölçüde hizmet etmiş oldukları dikkate alınırca çağdaş kuramcılarının evrenselciliğe, özellikle de meslek ilke ve kuralları biçiminde karşımıza çıkan evrenselciliğe niçin bu denli kuşkuyla yaklaştıkları anlaşılabilir. Çağdaş kuramlarda öznelliğe yapılan vurgu, ayrıca, bireyin bireyliğini, kendi öznelliğini, biricikliğini ve en önemlisi de özgürlüğünü geri kazanma çabası biçiminde yorumlanabilir.

Ancak, bu yeni kuramsal yaklaşımların evrenselciliğe getirdikleri haklı eleştiriler, ayrıca bunların çeviriyi çok değişkenli bir eylem olarak sunması ve çevirmeni de kendi ahlak ve ideolojisi uyarınca özgür seçimler yapacak bir birey olarak tanımlaması, tümüyle *göreci* bir anlayışın işaretleri biçiminde değerlendirildiğinde pek çok çeviribilimciye korku uyandıracaktır. Zira *görecilik*, hiçbir eylemin açıklanamaz olduğu, bir bireyin ötekini asla anlayamayacağı, bir eyleminin öteki tarafından değerlendirilemeyeceği ve dolayısıyla iyi ile kötünün birbirinden ayrılamayacağı gibi sonuçlar çıkarılmasına olanak verir ve, bir anlamda, yanlış uygulamaların geçerlilik kazanmasına, kabul edilmesine, hatta ahlaksızlığa göz yumulmasına zemin hazırlar. Üstelik bireyler arasındaki farklılığa yapılan aşırı vurgu, evrenselci despotizmden kaçarken etnik-merkezciğe yakalanmamız olasılığını da ciddi ölçüde artırabilir. İşte evrenselciliğin yeniden canlanması çeviribilimcilerin, *göreciliğin* bu tehlikelerinden kaçınma çabasıyla açıklanabilir.

Çeviri edimini yönlendirecek, evrensel geçerliliği olması istenen mutlak normlar belirleme, ahlak kuralları oluşturma eğilimi ile çevirinin çok değişkenli doğası arasındaki çelişki, günümüz çeviri kuramcılarını zora sokan bir çelişkidir. Kendilerini birbiriyle çelişen bu iki seçenek arasında, yani dayatmacı *evrenselcilik* ile ucu açık, kaygan zeminli *görecilik* arasında bir seçim yapmak zorunda hissedenler yalnızca çeviribilimciler değildir kuşkusuz. Benzer sıkıntılar, ahlak felsefesinde, dilbilimde ve sosyal bilimlerin başka alanlarında da karşımıza çıkmaktadır. Etiğe dönüş hareketinin başlamasından sonra pek çok çağdaş çeviribilim kuramcısının, bir yandan çeviriyi yönlendiren ve biçimlendiren, denetlenmesi güç ya da olanaksız etmenlerden, örneğin, bireyin kaçınılmaz öznelliğinden, çevirmenin kültürel, coğrafi, siyasi, ideolojik açıdan biricik konumundan söz ederken bir yandan da evrensel geçerliliği olması istenen meslek ilkeleri, ahlak kuralları oluşturma arzusuna yenik düşmesi bu genel sıkıntının bir uzantısı gibi değerlendirilebilir.

Bu noktada Yapısalcılık Sonrası düşünceden etkilenen çağdaş çeviri kuramlarının gerçekten *göreci* bir yaklaşım sergileyip sergilemediklerini tartışmak gerekli görünüyor. Çeviri denkleminde birey olarak çevirmenin rolüne, onun algı ve ideolojisine daha fazla önem atfedilmesi, ahlakın ve ahlaki sorumluluğun bir takım ahlak kodlarının denetimine değil de bireyin kendisine teslim edilmesi ahlaka tümüyle *göreci* yaklaşımını gerekli kılar mı? Ya da bu çağdaş kuramların yaklaşımları ahlaki sorunlarla ilgili olarak hiçbir şey yapamayacağı yolundaki yorumlara zemin hazırlar mı? Zygmunt Bauman'a göre, modern düşünce doğrultusunda oluşturulan ahlak kodlarının sorgulanması ve yasa koyucuların maskelerini düşürmek suretiyle ahlakın, güç sahiplerinden alınıp gene bireye teslim edilmesi yolundaki talepler *göreci* bir yaklaşımla özdeşleştirilmemelidir. Bu sorgulama ve taleplerle asıl yapılmak istenen, insanlara gerçekten evrenselmiş gibi sunulan ahlak kodlarının *göreceli* olduğunu ortaya çıkarmaktır. Bu ahlak kodlarının *göreceliği*, ahlakın tek otoritesi olmak için birbiriyle yarışan pek çok kurumsal gücün kendi çıkarları doğrultusunda ortaya koydukları farklı ilkelere kendini gösterir. İşte bütün bunların araştırılıp ortaya dökülmesi, yalanlardan oluşan kalın perdenin aralanmasını sağlayacaktır. Bu türden bir yaklaşım *insan ahlakında birliğin* mümkün olduğunu görmemize,

ama bu birliğin, bize dayatılan ahlak kodları sayesinde değil, ancak bireyin ahlaki sorumluluğunu geri almasıyla sağlanabileceğini anlamamıza yardım edecektir. Böyle bir *ahlaki birlik*, uzak bir olasılık, hatta ütöpik bir düşünce olsa da, böyle bir birliğin hayalini kurmak ve bunun için adımlar atmak, bugün içinde bulunduğumuz durumu sessizce, sorgulamadan kabul edip bize sunulan ahlak kodlarına boyun eğmemizden daha anlamlıdır. Ahlak kodlarının sorgulanması ve birey ahlakının vurgulanması, kuşkusuz insanın yapacağı ahlaki seçimlerin belirsiz, önceden kestirilemez olduğu gerçeğini değiştirmez, dolayısıyla bireyin ahlaki seçimlerini de kolaylaştırılmaz; olsa olsa, bu seçimleri biraz daha ahlaklı kılma yolunda bir çaba olarak nitelenebilir (Bauman, 2008, ss.14-15). Öyleyse, birey ahlakının kestirilemezliği, çevirmenin her ahlaki seçiminin doğru olduğu ya da sorgulanmadan kabul edilebileceği anlamına gelmez, yalnızca ahlaki seçimin pek çok farklı seçenek arasından yapılacağı, her durumda birden fazla doğru seçim yapılabileceği ve birey olarak çevirmenin bu seçenekler arasından hangisine yöneleceğinin belirsiz olduğu anlamına gelir. Bu nedenle, çevirmenin tercihlerini ne yönde kulanacağını önceden bilmeye ve kontrol etmeye de olanak yoktur.

Jacques Derrida da Bauman gibi, önceden belirlenmiş kurallara, ilkelere ve ahlak kodlarına uygun davranmakla, adına yakışır, *gerçek bir karar* alamayacağımızı, ahlaki kararların hangi durumlarda doğru, hangi durumlarda yanlış olabileceğini önceden bilmemize olanak bulunmadığını belirterek bireysel ahlakın ve bireysel sorumlulukların önemine vurgu yapar (Dizdar, 2011, s.35). Ahlak kodlarının çevirmenin ahlakı açısından nasıl sonuçlar doğurabileceğini şöyle özetler Derrida:

“Nasıl bir yol izleneceği açık ve net biçimde ortaya koyulmuşsa, belli bir bilgi çerçevesinde bu yola gidileceği belliyse, o zaman karar çoktan verilmiş, verilecek bir karar kalmamış demektir: Kişi, önüne koyulan programı sorumsuzca uygulayacak ve vicdanı da rahat olacaktır” (Derrida, 1991/1992, s.41; aktaran Spiessens, 2013, s.4).

Oysa ahlaki seçimlerini ahlak kodlarının, meslek ilkelerinin yol göstermesi sayesinde değil de kendi ahlaki itkisi doğrultusunda alan, karar verme yetkisiyle donatılmış çevirmen, bireysel ahlaki sorumluluğundan kurtulmuş bir birey değildir. Bu durum, tam tersine, çevirmenin ahlak kodlarının arkasına saklanması engeller, bireysel sorumluluğu daha fazla hissetmesine yol açabilir ki bu da onun daha adil ve ahlaklı seçimler yapması olasılığını artırabilir. Buradan yola çıkarak, Yapısalcılık Sonrası düşünceden etkilenen çağdaş çeviri kuramları tarafından ortaya koyulan ahlak anlayışının *göreci* olmadığı da açıklık kazanıyor. Çevirmenin ahlaki seçimlerini çevirmene bırakan bu anlayış *göreci* değil, olsa olsa demokratik diye nitelenebilir. Öte yandan, çevirmenin güç eşitsizlikleriyle belirlenen dünya düzeninde *gücsüzden yana* bir tavır sergilemesi, bu çağdaş kuramlarda ahlaklı davranışın temeli olarak kabul edilir. Bu düşünce ise, her kararın aynı derecede ahlaklı olduğu yolundaki *göreci* anlayışa tamamen terstir.

Çevirmenin yapacağı seçimlerin, her tek durumda vereceği kararların ahlak kodları, meslek ilkeleri yoluyla denetlenmesi onun bireysel ahlakı açısından bazı olumsuz sonuçlar doğurabilir. Derrida'nın söylediği gibi, önüne koyulan kurallar uyarınca hareket eden bireyin kararı kendi ahlaki itkisi doğrultusunda alınmış bir karar değildir. Ahlak kodları, hazır davranış kalıplarını sunarak bireyin gerçek anlamda karar verme gücünü, bununla birlikte de sorumluluk duygusunu elinden alır. Yükümlülüklerinden kurtulan birey için, kuşkusuz, hiç sorgulama gereği duymadan uygun biçimde davranmak büyük kolaylıktır. Üstelik bu durum, bireyin zaman içinde bu kolaylığa alışmasına da neden olabilir. Artık kendini karar vermek zorunda hissetmeyen, yükümlülüklerinden ahlak kodları aracılığıyla kurtulduğunu düşünen bireyin ahlakı, ahlak kodlarını, meslek ilkelerini kendi çıkarları doğrultusunda oluşturmaya çalışanların insafına terkedilecektir. Çağdaş çeviri kuramlarının bütün uyarılarına karşın, evrenselcilik eğilimi çeviribilimde halen varlığını sürdürmekte, hatta giderek güçlenmekte, kılık değiştirerek bu kez de çevirmenin nasıl davranması, nasıl kararlar alması, nasıl yöntemler uygulaması gerektiğini belirleyecek meslek ilkeleri biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Çeviri etiğine dönüş hareketi de, evrenselciliğin bütün *norm koyuculuğuyla* yeniden canlandırılması yolundaki istekleri dile getirmesi bakımından, işte bu arka plan göz önünde bulundurularak, eleştirel bir gözle değerlendirilmelidir.

Değişen Dünya ve Çeviride Uzmanlık

Etiğe dönüş hareketiyle birlikte çeviribilimde norm koyma, evrensel ilkeler ve yasalar oluşturma isteğinin artmış olması, kuşkusuz, yalnızca *görecilik*ten uzak durma çabasıyla açıklanamaz. Çeviribilimin sınırları dışına çıkıldığında, genel olarak bütün dünyada meslek etiklerine ilginin yoğunlaştığı açıktır. İçinde yaşadığımız çağ bir teknoloji çağıdır. Çağımızda insanın yapabilme gücü artmış, hatta insan kendini bu yapabilme gücüyle tanımlar hale gelmiştir. Ancak bilimsel ve teknolojik gelişmeler, bunların ahlaki olmayan uygulamalara yol açıp açmayacağı konusundaki kaygılarımızı körükler. “Yapabilir olmanın her durumda yapmaya izin verip vermeyeceği ya da yapmaya bir gerekçe sağlayıp sağlayamayacağı” (Tepe, 2009, s.9) sorusu teknolojiye duyduğumuz hayranlığı belli ölçüde gölgeler.

Teknolojik gelişmeler, bir yandan da, mesleklerin alt alanlarında uzmanlaşma gereksiniminin daha çok hissedilmesine yol açar. Bu alt alanlarda uzman olmayanların ortaya çıkacak ahlaki sorunları çözmede yeterli olamayacakları, doğru kararlar alamayacakları düşüncesi giderek yaygınlaşır. Bu uzmanlık alanlarının fazlaşması sonucunda, daha önce gerekli olduğu düşünülmeyen yeni beceriler ve teknik yetiler uzmanlığın gereklilikleri olarak ortaya koyulur. Önceden çok da önemsenmeyen öğeler, yeterince *tanımlanmadıkları*, belirsiz kaldıkları ve yeterince *denetlenemedikleri* için insanlarda rahatsızlık, hatta korku uyandırmaya başlar. Dolayısıyla bunların *acilen* düzeltilmesi, derhal denetim altına alınması gerekmektedir (Bauman, 2003, s.274). İnsanın geleceği, bu şekilde, yani, her alana ya da alt alana özgü kısıtlayıcı ölçütler oluşturulmak suretiyle korunmaya çalışılır. Çeşitli uluslararası kuruluşların ya da meslek birliklerinin ahlaki olmayan tutum ve davranışları önlemek için meslek ilkeleri saptamaya girişmeleri, bir ölçüde, insanın geleceğine ilişkin bu kaygının bir yansımasıdır. Bu girişimler sayesinde meslek etikleri kısa sürede artmış, neredeyse meslek sayısı kadar meslek etiği ve meslek standardı ortaya çıkmıştır. Oysa, standartların artması, uzman becerilerinin rafineleşmesi, Bauman’a göre, sorunların halledilmesinden çok, işlerin iyice çatalaşmasına, sorunların daha da büyümesine neden olur (Bauman, 2003, s.274).

Çeviri etiğinin bir meslek etiği olarak ortaya koyulması ve kuramcılar tarafından daha sık gündeme getirilen evrensel ilkeler ve ölçütler oluşturma çabası da dünyada yaygınlaşan bu eğilimin bir uzantısı gibi düşünülebilir. Küreselleşmeyle birlikte iletişim gerekliliklerinin de arttığı çok-kültürlü dünyada çeviri en çok gereksinim duyulan etkinliklerden biri olmuş, bu da, çeviride toplum çevirmenliği gibi yeni alt alanların, yerelleştirme, elektronik çeviri gibi kavramların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum, tıpkı başka alanlarda olduğu gibi, çeviri alanında da özel bir meslek etiğinin oluşturulması gerektiği yolundaki düşüncelerin daha fazla dile getirilmesine yol açar. Nihayet evrensellik ülküsü, bütün çevirmenleri bağlayacak meslek ilkeleri ve meslek standartları oluşturma çabası olarak karşımıza çıkar. Bugün dünyada ve Türkiye’de pek çok dernek, meslek birliği ve kurum tarafından oluşturulan meslek ilkelerine göz atıldığında, çevirmenin, genellikle, hataları engelleyeceği düşünülen teknik donanımı, yani elektronik çeviri araçlarını yetkinlikle kullanabilen bir kişi olarak resmedildiği, uzmanlığınsa daha çok böyle bir beceriyle özdeşleştirildiği görülür. Gene hataların engellenmesi adına Türkiye’de ve dünyada oluşturulan meslek standartlarında çeviri, genel proje sürecinin bir parçası gibi tanımlanır. Uzun proje süreci içinde, çeviri işi, her biri ayrı alt alanlarda uzmanlaşmış kişilerin katkılarıyla ortaklaşa yapılan bir iştir. Çevirmen ise bu süreç içinde işin sadece bir bölümünü yaptığından işin nihai sorumluluğunu bireysel olarak üstlenmez. Bireyin tek başına taşıyamayacağı düşünülen nihai sorumluluk çevirmenin omuzlarından alınır, zaman zaman proje yöneticisine, zaman zaman belli kurumsal otoritelere teslim edilir ya da kolektif bir anlayışla işin bitirilmesine katkı sağlayanlar arasında paylaştırılır. Bu koşullar altında çevirmenin görünmez olması da kaçınılmazdır.

Bütün bunlar değerlendirildiğinde, çeviri etiğinin yalnızca meslek ilkelerinden ve standartlarından oluşan bir meslek etiği gibi sunulması, çevirmenin belli meslek ilkeleri doğrultusunda kararlar alan ve kullandığı teknolojik araçlar sayesinde hata yapması engellenen bir teknisyen gibi algılanması, daha da kötüsü kendisini de bu biçimde tanımlaması ve yaptığı işin nihai sonuçlarını değerlendirme olanağına sahip olamaması gibi tehlikeler doğurabilir. Ayrıca, çevirinin bütün alt alanlarını, hatta bütün bu alt alanlarda alınacak her türlü kararı kapsayabilecek

ahlak kodları, standartlar, yasalar oluşturulması için gösterilen çaba, hem çevirmen hem de standartlaşma isteyenler açısından işleri daha da zorlaştırabilir. Uzmanlaşma arttıkça uzmanlık alanları çatallaşabilir ve sonuçta birbiriyle çelişen standartlar yazılması, yasalar yapılması kaçınılmaz olur. Bu koşullar altında çevirmenin karar alması iyice zorlaşacak; üstelik her tek durumu kapsayacak tek bir yasa ya da standart yapılması mümkün olmadığından, standartlaşma isteyenlerin hiç de arzu etmeyecekleri biçimde *göreceli* uygulamalara olanak tanınmış olacaktır. Öte yandan, çeviri birey ahlakını yansıtan bir eylem olmaktan çok ahlak kodlarını yazmak için birbiriyle yarışan kurumsal güçlerin otoritelerini artırmalarına hizmet edecek bir araç haline de gelebilir. Bu tehlikeler, çevirmenin ancak ve ancak meslek ilkelerinin, meslek standartlarının ve hatta yasaların varlığı sayesinde daha ahlaklı seçimler yapabileceği yolundaki inancımızı sorgulamamız, etiğe dönüş hareketiyle artan meslek etiği oluşturma çabalarının doğrudan ya da dolaylı sonuçlarını önceden kestirmeye ve sakınlı olmaya çalışmamız için yeterli sebeplerdir.

Kaynakça

- Arrojo, R. (1997). Asymmetrical Relations of Power and the Ethics of Translation. *TextContext*. c. 11: 5-24.
- Arrojo, R. (1998). The Revision of the Traditional Gap Between Theory and Practice and the Empowerment of Translation in Postmodern Times. *The Translator*. c. 4. s. 1. 25-48.
- Bassnett, S. (2002). *Translation Studies*. 3. Baskı. New York: Routledge.
- Bauman, Z. (2003). *Modernlik ve Müphemlik*. çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı.
- Bauman, Z. (2008). *Postmodern Ethics*. Malden: Blackwell Publishing.
- Bengi-Öner, I. (1993). Çeviri Eleştirisi Bağlamında Eleştirel Bilincin Oluşması ve Eleştiri, Üsteleştiri, Çeviribilim İlişkileri. *Dilbilim Araştırmaları*. Ankara: Hitit: 25-50.
- Berk, Ö. (2005). *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi*. İstanbul: Multilingual.
- Catford, J. C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford: OUP.
- Chesterman, A. (2001). Proposal for a Hieronymic Oath. *The Translator, Studies in Intercultural Communication Special Issue: The Return to Ethics*. ed. Anthony Pym. c. 7. s. 2. Manchester: St. Jerome: 139-154.
- Derrida, J. (1991/1992). The Other Heading. *Trans. P. A.* ed. Brault and M. B. Naas. Bloomington: Indiana University Press.
- Dizdar, D. (2011). Deconstruction. *Handbook of Translation Studies*. ed. Yves Gambier, Luc van Doorslaer. c. 2. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins: 31-36.
- Even-Zohar, I. (1985). Yazınsal 'Polisistem' İçinde Çeviri Yazının Durumu. çev. Saliha Pakar. *Adam Sanat*. s. 14. İstanbul: Adam: 59-68.
- Folkart, B. (1991). *Le Conflit des Énonciations: Traduction et Discours Rapporté*. Québec: Balzac.
- Gideon, T. (1995). *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins.
- Gideon, T. (2004). Çeviri Normlarının Doğası ve Çevirideki Rolü. çev. Arzu Eker. *Çeviri Seçkisi: Çeviri(bilim) Nedir?*. der. Mehmet Rifat. İstanbul: Dünya: 149-164.

- Gouanvic, J. (2001). Ethos, Ethics and Translation. *The Translator, Studies in Intercultural Communication Special Issue: The Return to Ethics*. ed. Anthony Pym. c. 7. s. 2. Manchester: St. Jerome: 203-212.
- Göktürk, A. (2008). *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Gürçağlar, Ş. T. (2005). *Kapılar: Çeviri Tarihine Yaklaşımlar*. İstanbul: Scala.
- Güttinger, F. (1963). *Zielsprache. Theorie und Technik des Übersetzens*. Zürich: Manesse Verlag.
- Hermans T. (2009). Translation, Ethics, Politics. *The Routledge Companion to Translation Studies*. New York: Routledge: 93-105.
- Hermans, T. (1999). *Translation in Systems: Descriptive and System-Oriented Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Koskinen, K. (2000). *Beyond Ambivalence: Postmodernity and the Ethics of Translation*. Tampere: Tampere University.
- Lefevere, A. (1985). Why Waste our Time on Rewrites: The Trouble with Interpretation and the Role of Rewriting in an Alternative Paradigm. *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. ed. Theo Hermans. Beckenham: Croom Helm. 215-243.
- Mossop, B. (1983). The Translator as Rapporteur: A Concept for Training and Self-improvement. *Meta*. c. 28. s. 3. 244-78.
- Nida, E. (1964). *Towards a Science of Translating with Special Reference to Principles and Procedures Involved in Bible Translating*. Lieden.
- Pym, A. (2001). The Return to Ethics in Translation Studies. *The Translator, Studies in Intercultural Communication Special Issue: The Return to Ethics*. c. 7. s. 2. Manchester: St. Jerome: 130-138.
- Pym, A. (ed). (2001). *The Translator, Studies in Intercultural Communication Special Issue: The Return to Ethics*. c. 7. s. 2. Manchester: St. Jerome.
- Spiessens, A. (2013). Translation as Argumentation: Ethos and Ethical Positioning in Hoess's *Commandant of Auschwitz*. *Translation Studies*. c. 6. s. 1. 3-18.
- Spivak, G. (2004). The Politics of Translation. *The Translation Studies Reader*. ed. Lawrence Venuti. London/New York: Routledge: 369-388.
- Tepe, H. (2009). "Basın Etiği" ya da Basının Etik Sorunları. *Etik ve Meslek Etikleri*. yay. haz. Harun Tepe. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu: 141-160.
- Venuti, L. (1998). *Scandals of Translation: Towards an Ethics of Difference*. London & New York: Routledge.